

Jungmannovci a druhá bernolákovská generace

RICHARD PRAŽÁK

Již od konce padesátých let 20. století pozorujeme neobyčejný růst zájmu o vztahy české obrozenské inteligence s druhou bernolákovskou generací na Slovensku i v Uhrách. Tento zájem vrcholil v šedesátých letech.¹ První, kdo přišel z druhé bernolákovské generace do styku s Čechy, byl ostříhomský kanovník Juraj Palkovič. Palkovič byl sice věkově vrstevníkem první bernolákovské generace, narodil se 24. dubna 1763 ve Velkých Chlievanech a zemřel 21. ledna 1835 v Ostřihomi, avšak svou činností je spjat spíše s generací druhou, jejíž aktivitu podnítil vydáním Bernolákova slovníku v letech 1825–1827 i slovenského překladu bible v letech 1829 a 1832, a osobními styky s Jánem Hollým, Martinem Hamuljákem a Michalem Rešetkou.

Z českých osobností přišel ve 20. letech 19. století do styku s Josefem Dobrovským, Františkem Palackým i Václavem Hankou.² Důležitější než tyto vcelku náhodné kontakty s českými buditeli je neobyčejná pozornost, kterou věnoval Palkovič české literatuře. Svědčí o tom, jak výpisky z Dob-

¹ Srov. k tomu např. Jan Novotný, O ohlasu básnického díla Jána Hollého mezi českými vlastenci v době předbřeznové, *Česká literatura V*, 1957, č. 4, str. 488–493; dále srov. také Mária Vyvíjalová, Hamuljakove snahy o literárny časopis a politické noviny, *Historické štúdie IV*, 1958, str. 55–88; Richard Pražák, Ke stykům Františka Dobromysla Trnky se Slovenskem a Uhrami, *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, řada literárněvědná, D 7*, 1960, str. 200–208; Jan Novotný, K vzájemnému vztahu českých buditelů a bernolákovců v období národního obrození, sb. *K počiatkom slovenského národného obrodzenia*, Bratislava 1964, str. 381–406; Jozef Ambruš (ed.), *Korešpondencia Jána Hollého*, Martin 1967; Augustín Maťovčík, *Martin Hamuljak*, Martin 1969; týž, *Listy Josefa Jungmanna a jeho syna Martinovi Hamuljakovi*, *Literárny archív* 1969, str. 79–100; t ý ž, *Listy Martina Hamuljaka 1*, Martin 1969; Richard Pražák, Ke vztahu druhé bernolákovské generace a české jungmannovské inteligence za národního obrození, *Biografické štúdie I*, Martin 1970, str. 25–51.

² Viz Richard Pražák, l. c., 1970, str. 31.

rovského Slavína a Slovanky, tak i Palkovičův latinský biografický slovník slovanských literatur, na němž začal pracovat v roce 1806, a který obsahuje množství údajů o české obrozenské literatuře. Kromě děl velikánů české obrozenské vědy (Dobner, Dobrovský, Durych, Pelcl, Jungmann, Palacký) tu nacházíme díla puchmajerovců (Puchmajer, Hněvkovský, Nejedlý aj.) i díla jungmannovců, vznikající mimo pražské centrum (Sedláček, Ziegler, Rautenkranc, Novotný z Luže, Hromádka, aj.). Poslední zápisy v Palkovičově slovníku pocházejí z roku 1829. Při sbírání materiálu pro slovník slovanských spisovatelů čerpal Palkovič informace hlavně z vídeňských Annalen, Hromádkových prvotin českého umění, Palkovičova Týdenníku, Dobrovského *Slavína*, Czikanova spisu *Die lebenden Schriftsteller Mährens* (Brünn 1812) a v posledních letech i z Časopisu českého muzea.³ Nejintenzivněji využíval Juraj Palkovič ostříhomský českou literaturu při práci na slovenském překladu bible, při němž mu bylo vodítkem zejména Procházkovo vydání svatováclavské bible z roku 1804.⁴ Významnou pomůckou byla přitom Palkovičovi *Biblioteka českých biblí od třináctého věku až do léta 1810* (Praha 1810) od Františka Novotného z Luže, již mu zaslal Ján Hollý.⁵

Ján Hollý znal vedle Palkoviče z příslušníků druhé bernolákovské generace českou literaturu patrně nejlépe. Znal díla české barokní duchovní poesie (např. Božanův *Slavíček rajský*)⁶ i díla české kancionálové a homiletické tvory (Komenský, Fryčaj aj.). Jeho znalosti se přitom neomezovaly jen na tvorbu náboženskou. Pečlivě sledoval přívržence časoměrné prozodie v české literatuře, ač šlo často o autory méně známé, jako např. Františka Rajmana, Františka Alexandra Rokose, Jana Herzoga. Znal ovšem i známějšího Čelakovského, který tehdy použil časoměrnou prozodii ve svých *Smíšených básních* (1822) i Jana Jindřicha Marka, Josefa Vlastimila

³ Tamtéž, str. 30–33.

⁴ Srov. Štefan Z l a t o š, *Písmo sväté u Bernolákovcov*. (Juraj Palkovič a jeho slovenský preklad biblie). Trnava 1939, zvláště 1. kap. České preklady doby Palkovičovej (str. 15–48) a 2. kap. Bernolákovci a ich národno-kulúrne úsilie (str. 49–64).

⁵ Srov. list Jána Hollého Juraji Palkovičovi ostříhomskému z Madunic 22. července 1824, otiskl Jozef Ambruš, l. c., str. 29. O Františku Novotném z Luže viz zejména monografii V. V. Jeníčka, *Národní buditel Fr. Novotný z Luže, historik a lingvista český, 1768–1826*, Praha 1936.

⁶ Viz např. list Jána Hollého Juraji Palkovičovi z Madunic 16. dubna 1826 a Martinu Hamuljakovi z 25. května 1840, Korešpondencia Jána Hollého, str. 36, 127.

Kamarýta a další. Věděl o sporech přívrženců prozodie přízvuchné a časoměrné v českém básnictví, znal i Hněvkovského *Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prosodii* (Praha 1820).⁷ Při přípravě svého eposu *Cyrilo-Methodiáda* (vyšla v Budíně 1835) se zajímal Hollý také o spisek Josefa Mirovíta Krále o sv. Crhovi a Strachotovi.^{7a}

Na uveřejnění Hollého básně k instalaci arcibiskupa Sándora Rudnaye v prvním ročníku pražského časopisu Krok v roce 1823 slovenského básníka upozornil bratislavský Juraj Palkovič.⁸ Tato báseň tu byla uveřejněna v originálním bernolákovském znění i v souběžném českém překladu s kritickými poznámkami a *Předmlouvou o potřebném zkoumání jinoslovenských nářečí* od Josefa Jungmanna.⁹ Jungmann tedy upozornil českou veřejnost na dílo Hollého, jež sledoval pečlivě i jeho syn Josef Josefovič Jungmann, který informoval své přátele také o Hollého chystaných překladech latinských klasiků, z nichž byl zvláště netrpělivě očekáván překlad Vergiliový *Aeneidy*.¹⁰ Rozličné básně hrdinské, elegiacké a lirické z Virgilia, Teokrita, Homéra, Ovídia, Tirtea a Horáce (Tmava 1824) od Jána Hollého posoudil roku 1827 v Kroku pozitivně Antonín Marek.¹¹ Nadšeným propagátorem díla Jána Hollého v českém prostředí se stal Karel Vinařický, který přeložil již v roce 1833 část tehdy právě vydaného Hollého eposu *Svatopluk*¹² a svou přichylnost k tomuto básníkovi vyjádřil ještě v roce 1840 svým „posláním z Čech“ v době, kdy v oficiálních kruzích pražských byl Hollý pokládán již za překonaného. Souviselo to nejen s ústupem od klasického veršování v české literatuře, nýbrž i se vzrůstajícím odporem k bernoláčtině v českém prostředí, který sílil zvláště od Pa-

⁷ Srov. Richard Pražák, l. c. (pozn. 1), 1970, str.33.

^{7a} Viz Richard Pražák, Zieglerova družina a její vztah ke Slováckům, Orlické hory a Podorlicko 5, Hradec Králové 1973, str. 143.

⁸ Viz list Jána Hollého Juraji Palkovičovi ostříhomskému z Madunic 22. července 1824, Korešpondencia Jána Hollého, str. 28. K činnosti Sándora Rudnaye srov. nejnověji Krisztina Tóth, Documenta Rudnayana Strigoniensia I, Esztergom – Piliscsaba 2001.

⁹ Srov. Krok 1, 1823, sv. 4, str. 10–19.

¹⁰ Srov. listy Josefa Josefoviče Jungmanna Antonínu Markovi z 1. srpna 1825, 26. března 1826, 3. dubna 1829, 2. října 1829, a Jánu Kollárovi z 16. února 1832, Josef Josefovič Jungmann. Korešpondence. K vydání připravila Olga Votočková – Lauermanová, Praha 1956, str. 92, 138, 153, 160, 194.

¹¹ Posudek. Krok 2, 1827, sv. 2, str. 314–320.

¹² Srov. ČČM 7, 1833, sv. 3, str. 274–298.

lackého a Jungmannových polemik s moravskými separatisty z počátku 30. let a vyvrcholil negativní Chmelenského recenzí Zory v roce 1836.

Zdá se, že poněkud jiná byla situace na Moravě, kde počátkem 40. let 19. století získal Alois Vojtěch Šembera řadu předplatitelů na Hamuljakovo souborné vydání Hollého básní.¹³ Podle Hamuljakových záznamů na Básně Jána Hollého bylo jich nejvíce v Brně, pak v Olomouci a v Praze. Prodej se odbyval i v Opavě, Znojmě a v Plzni. V Brně se o rozprodej Hollého básní starali kromě knihkupce Seidla i Klácel a Boček, v Olomouci Šembera a knihkupec Neugebauer, v Praze knihkupci Pospíšil, Kronberger a Řivnata se Šafaříkem, v Plzni knihkupci Reiner a Schmidt, v Opavě Trassler a ve Znojmě Fournier.¹⁴ O příčinách kladného vztahu k Hollého dílu na Moravě napsal Šembera v listě Martinu Hamuljakovi z 21. února 1842: „*Díla Hollého jsou zde s velkou oblibou přijaty, jazyk moravský více se blíží slovenskému a tudíž považuje Moravan spisy slovenské za své.*“¹⁵ O rok později doporučoval pak Vincenc Ziak Jánu Kollárovi psáti český infinitiv víc podle Hollého.¹⁶ Šembera zřejmě upozornil na díla Hollého i dobrušského kaplana Josefa Roštlapila, příslušníka východočeského obrozeného okruhu Zieglerova, který se vyslovil v listě Šemberovi s uznáním zvláště o Svatoplukovi.¹⁷

Kromě děl Jána Hollého nacházíme však v českých časopisech a publikacích o tvorbě druhé generace bernolákovců jen nevýrazné zmínky, jako např. o Rešetkových kázáních a Palkovičově slovenském překladu bible v časopise Jindy a nyní¹⁸ anebo v Jungmannově pojednání O různění českého písemního jazyka,¹⁹ v němž Jungmann uveřejnil pro srovnání ukázky z Palkovičova slovenského překladu bible a českého překladu Procházkovo-

¹³ Viz listy Aloise Vojtěcha Šembery Martinu Hamuljakovi z Olomouce 21. února 1842, 19. ledna 1843 a 28. července 1843, Literární archiv Matice slovenskej (dále LAMS) Martin, sign. 31 E 11.

¹⁴ Viz Záznamy o predplatiteľoch na dielo Básne Jána Hollého, pozůstalost Martina Hamuljaka, LAMS Martin, sign. 31 G 17.

¹⁵ List je uložen v pozůstalosti Martina Hamuljaka, LAMS Martin, sign. 31 E 11.

¹⁶ Srov. dopis Vincence Ziaka Jánu Kollárovi z Brna 5. dubna 1843, pozůstalost Jána Kollára, Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále LAPNP) Praha.

¹⁷ Srov. dopis Josefa Roštlapila Aloisi Vojtěchu Šemberovi 12. března 1842, pozůstalost Aloise Vojtěcha Šembery, č. 1656, Městský archiv Vysoké Mýto.

¹⁸ Viz Literární zpráva, Jindy a nyní 1833, č. 14, str. 111.

¹⁹ ČČM 6, 1832, sv. 2, str. 165–181.

va. Zprávy o bernolákovské literatuře nenacházíme ani v Časopise katolického duchovenstva až na nekrolog na ostříhomského kanovníka Juraje Palkoviče,²⁰ v němž bylo připomenuto Palkovičovo vydání slovenské bible, na jejímž překladu, jak je zde výslovně podotknuto, pracoval přes třicet let. Přitom v okruhu předplatitelů tohoto časopisu nacházíme i mnohé bernolákovce, např. Michala Rešetku, Františka Xavéra Hábel, Antona Horeckého aj.²¹

Třebaže bernolákovská literatura nebyla v českém prostředí z jazykových důvodů příliš čtena, a že i zprávy o ní v soudobých časopisech a publikacích byly proto velice kusé, neznamená to, že byla pro české čtenáře neznámým pojmem. Vědomosti o ní od 20. let 19. století relativně přece jen vzrůstaly. Dosvědčuje to názorně Jungmannova *Slovesnost*, v jejímž prvním vydání z roku 1820 zastupují slovenskou literaturu pouze příklady z bratislavského Juraje Palkoviče, Bohuslava Tablice a Pavla Josefa Šafaříka. Kdežto v druhém vydání z roku 1845 již nalezneme obsáhlou ukázkou z Hollého eposu *Svatopluk* pod názvem *Svatopluk vězeň*, přetištěnou ve Vinařického překladu z České včely, a Jaroslava jako příklad Hollého selanek.²² Možnost seznámit se alespoň orientačně s bernolákovskou tvorbou poskytla českým čtenářům také Jungmannova *Historie literatury české*, která se již v prvním vydání z roku 1825 hojně zmiňovala o dílech Antona Bernoláka, Juraje Fándlyho, Jozefa Ignáce Bajzy, Vojtecha Šimka, Antona Vojtecha Gazdy i Jána Hollého.²³ V druhém vydání *Historie české literatury* z roku 1849 k nim pak přibyl z bernolákovců Ján Herkeľ, Michal Rešetka, František Xavér Hábel a Jozef Matejka.²⁴

Ústřední místo ve vzájemných vztazích druhé generace bernolákovců a českých jungmannovců náleží Martinu Hamuljakovi. Zdá se, že nechybíme, když vyslovíme zatím nedoložitelnou hypotézu, že při navazování

²⁰ Časopis pro katolické duchovenstvo 8, 1835, č. 1, str. 162.

²¹ Srov. Poznamenání vysoce ctěných pánů odběratelů na rok 1834, 1835, 1836, Časopis pro katolické duchovenstvo 7, 1834, 8, 1835, 9, 1836, vždy sv. 4.

²² Josef Jungmann, *Slovesnost aneb Nauka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické* se sbírkou příkladů v nevázané i vázané řeči. V Praze 1845, str. 586–589, 610–613.

²³ Týž, *Historie literatury české*, Praha 1825, str. 493, kde je stručný výklad a dále bibliografické údaje, str. 505–507, 510, 520, 525, 545, 550–552, 578, 600–601, 615 aj.

²⁴ 2. vydání, Praha 1849, str. 563 (Hollý), 618 (Rešetka), 531 (Bajza), 534 (Bernolák), 551 (Fándly), 556 (Gazda), 558 (Hábel), 561 (Herkeľ), 598 (Matejka), 633 (Šimko).

jeho kontaktů s Čechy měl asi význačnou úlohu Bohuslav Tablic, s nímž si Hamuljak ve 20. letech 19. století dopisoval a který jej mimo jiné upozornil na Zieglerův časopis *Přítel mládeže* (vycházel od roku 1823), zasláný Tablicově Učené společnosti báňského okolí darem z Čech.²⁵ Tablic, známý svými živými styky s českými vlastenci, nejpravděpodobněji poradil Hamuljakovi, aby se obrátil v říjnu 1823 na Václava Rodomila Krameria, jehož vychovatelem v mládí byl Josef Liboslav Ziegler, s dotazem na možnost zaslání českých novin do Uher. Ještě v lednu 1824 urgoval Krameriovu odpověď u Palackého Kollár.²⁶ Hamuljak v té věci později navázal spolupráci přímo s Zieglerem jako předním vydavatelem českých obrozenských periodik.

Hamuljakovy styky s českými vlastenci zahrnují především druhou polovinu dvacátých let 19. století, kdy si dopisoval s oběma Jungmanny, Palackým, Trnkou, Zieglerem a částečně i přelom třicátých a čtyřicátých let 19. století, kdy si psal s Hankou, Vinařickým a Šemberou. O vřelém vztahu českých vlastenců k Hamuljakovi svědčí i jejich návštěvy v Pešti, kde jej vyhledal roku 1825 Josef Liboslav Ziegler, roku 1827 František Dobromysl Trnka, roku 1837 František Ladislav Rieger s Antonínem Josefem Vrtátkem a další. Martinu Hamuljakovi především náleží zásluha, že mezi českou obrozenskou generací jungmannovskou a druhou generací bernolákovskou se nevytvořila stejná propast jako mezi Bernolákem a Dobrovským a jejich okolím, a že dialog, kteří čeští osvícenci vedli pouze s evangelickou větví slovenské národní společnosti, se rozšířil ve dvacátých letech 19. století také na slovenské katolíky.

Z české strany se o tento dialog nejvíce přičinil Josef Jungmann, který – jak již bylo řečeno – první upozornil českou kulturní veřejnost na díla Jána Hollého a také při pozdějších českých útocích na bernoláctinu zastával umírněnější stanovisko, lišící se dosti výrazně od stroze odmítavého stanoviska Františka Palackého, který svými názory spoluurčoval i tón oficiálního orgánu české obrozenské vědy a kultury *Časopisu českého muzea* v slovenské otázce. Na poučenějším a mírnějším stanovisku Josefa Jungmanna měl patrně zásluhu i Martin Hamuljak. Ve své odpovědi na Jungmannův list z 27. února 1827 mu podrobněji objasnil bernolákovský pro-

²⁵ Srov. list Bohuslava Tablice Martinu Hamuljakovi ze Zlatých Moravců 8. února 1825, *Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti* 18, 1921, č. 1, str. 37.

²⁶ Viz list Jána Kollára Františku Palackému z Pešti 23. ledna 1824, Františka Palackého *Korrespondence a zápisky* 2, k tisku připravil J. V. Nováček. Praha 1902, str. 166.

gram., který musel vycházet z méně rozvinutých kulturních poměrů slovenských, jazykově i literárně dosud neustálených, přičemž jejich zaostalost přičítal Hamuljak do značné míry konfesionální a s ní spojené jazykové rozštěpenosti slovenského národního hnutí. Přitom zdůraznil úzkou příbuznost slovenštiny a češtiny a nutnost vzájemné spolupráce Čechů a Slováků: „*Nic méně tomu dáti musíme, že české nářečí slovenskému a slovenské českému nejvíce jsou podobna, a že čeština více než kterékoli jiné nářečí u prostřed Slováků známa; neopouštějž tedy Čech Slovák a Slovák Čecha, pracujme obapolne ku všemožnému vzdělání národu našeho...*“²⁷

Hamuljakova korespondence s Jungmannem se datuje od roku 1825 do roku 1829 a je určována převážně snahou po bližším vzájemném kulturním poznávání prostřednictvím výměny knih a informací o kulturním životě.²⁸ Jungmanna určitě potěšila Hamuljakova objednávka pěti exemplářů jeho *Historie literatury české* v prvním Hamuljakově dopise z 21. prosince 1825. Ve své odpovědi z 21. ledna 1826 poukázal Jungmann na pokles odbytu české literatury v domácím českém prostředí a její zájem o čtenáře z řad uherských Slovanů. Jungmann stejně jako zpočátku Pavel Josef Šafařík nepřijal příliš příznivě Herkel'ovu všeslovanskou gramatiku *Elementa universalis linguae slavicae* (1826), již pokládal za nepřijatelné vytváření umělého novoslovanského jazyka,²⁹ zato tím více se těšil Bernolákovu slovníku, třebaž se obával jeho odstředivé tendence. Pokládal jej pro sebe za cennou pomoc při přípravě česko-německého slovníku. V listě Hamuljakovi z 27. února 1827 se vyslovil proti směšování „*zrůzněných dialektů*“ a tím i proti pokusům o bohemizování slovenštiny či slovakizování češtiny a vyvodil z toho závěr, že je nutno se držeti jednoho jazyka a ten rozvíjet. Nebyl přitom proti vzájemnému lexikálnímu obohacování, ale přál si, aby se dělo při respektování gramatických i slovtvorných zákonitostí.

Do druhé poloviny dvacátých let 19. století spadá i Hamuljakova korespondence s Františkem Palackým, Františkem Dobromyslem Trnkou a Josefem Libošlavem Zieglerem. S Palackým byl Hamuljak ve styku v počátcích existence Časopisu českého muzea, jehož první ročníky měly v Uhrách slušný ohlas a teprve později – hlavně s ohledem na jeho proti-

²⁷ Viz Augustín Ma'ovčík (ed.), *Listy Josefa Jungmanna a jeho syna Martinovi Hamuljakovi*, Literární archiv 1969, str. 81.

²⁸ Tamtéž, str. 79–100.

²⁹ O Herkel'ovi srov. zejména Augustín Ma'ovčík, Ján Herkel' a jeho jazykovedné dielo, *Jazykovedný časopis* 12, 1961, str. 62–70.

berňolákovské a protištúrovské polemiky – jej vytlačily z přízně slovenských čtenářů Květy. Mezi předplatiteli na první čtyři ročníky ČČM v letech 1827–1830 byli uvedeni i berňolákovci Martin a Štefan Hamuljakové, Ján Herkeľ, Ján Koiš, Michal Madánsky a Ignác Veselovský, získaní za předplatitele většinou přispěním Hamuljakovým.³⁰ Ten zprostředkoval také uveřejnění znělek Josefa Kačera na počest Kollárovu v českém Muzejníku.³¹ Josef Kačer, který studoval v Pápě v Uhrách, byl epigonem Kollárovým a z jeho díla má největší význam básnická epopej *Kalich, meč a kříž*, v níž prochází českými dějinami od husitství až k revolučnímu roku osmačtyřicátému v duchu protestantské ideologie.³² Hamuljak zaslal Palackému na jeho žádost zprávu o jednání uherského sněmu po roce 1825, vztahující se na šíření maďarštiny, kterou pak Palacký využil ve svém článku *O národech uherských, zvláště Slovanech* (ČČM 1829, sv. 4, str. 11–38), v němž podal zevrubný obraz uherských poměrů, opíraje se zejména o dílo Jána Čaploviče *Gemälde von Ungarn* (I-II, Pešť 1829). Tato studie Františka Palackého narazila na odpor, jak na straně maďarské, kde ji kritizoval za protimaďarské výpady i nepříznivou charakteristiku maďarských mravů András Thaisz,³³ pokládající Palackého za rodáka z Uher, tak i na straně slovenské, kde o ní věděli oba Palkovičové i Ján Hollý, informovaný o Palackého článku bratislavským Palkovičem, a dotčený zejména Palackého zmínkou o nepříhodnosti berňoláčtiny k vyššímu způsobu vyjadřování.³⁴

Zcela jiný poměr k berňoláčtině než František Palacký měl další Hamuljakův český korespondent František Dobromysl Trnka. Je známo, že již v roce 1828 chtěl vydávat s Hamuljakem v berňoláčtině časopis „Budínský Prátelel“.³⁵ Trnka se seznámil s Hamuljakem za své cesty do Pešti na podzim roku 1827, jdy tu bydlel u Hamuljakova kolegy, akcesisty uherského místodržitelství Jána Koiše a navázal přátelské spojení s celou Hamuljako-

³⁰ Viz Richard Pražák, l. c. (pozn. 1), 1970, str. 41.

³¹ Josef Kačer, *Znělky* na p. Jana Kollára, ČČM 1, 1827, sv. 4, str. 67–68.

³² Srov. Jan Blahoslav Č a p e k, *Česká literatura toleranční* 2, Praha 1933, str. 179–189.

³³ *Tudományos Gyűjtemény* 1830, sv. 1, str. 118–128.

³⁴ Srov. dopis Jána Hollého Juraji Palkovičovi z Madunic 13. srpna 1830, *Korespondencia Jána Hollého*, str. 70.

³⁵ Nejpodrobněji popsala spolupráci Trnkovu s Hamuljakem při přípravě vydávání slovenského časopisu v berňoláčtině Mária Vyvíjalová, l. c. (pozn. 1), str. 61–62.

vou i Kollárovou skupinou. Toto spojení udržoval Trnka i nadále a v letech 1827–1828 několikrát informoval peštské Slováky o českém národním životě na Moravě. Psal jim o svém úmyslu vydat lidovou čítanku pro Čechy, Moravany, Slezany a Slováky, kde chtěl věnovat zvláštní kapitolu uherským Slovanům, a vylíčil jim také další kulturní podniky na Moravě. Zmínil se o Sušilově sbírání lidových písní, o literární práci Gallašově aj. Z jeho listů Hamuljakovi je zřejmé, že některé své práce hodlal uveřejnit v připravovaném časopise „Budínský Prátel“. Zajímavá je jazyková stránka Trnkova dopisu Koišovi, Kollárovi a Hamuljakovi z 30. listopadu 1827, v němž se snaží o kompromis mezi češtinou a slovenštinou a rází progresivní pravopisné zásady, jež se později všeobecně ujaly (psaní ou místo au, í místo j, v místo w, j místo g)³⁶, jež uplatnil již roku 1835 v Zoře také Michal Godra.³⁷ Rozsahem největší je korespondence Martina Hamuljaka a Josefa Liboslava Zieglera z let 1825–1829, která dokumentuje základní význam Hamuljakův v česko-slovenských vztazích té doby, který spočíval ve zprostředkování výměny literárních hodnot mezi Čechy a Slováky.³⁸ Spojení mezi Zieglerem a Hamuljakem se utužilo za Zieglerovy návštěvy Budína a Pešti na podzim roku 1825, kdy se blíže seznámil nejen s Martinem Hamuljakem a Jánem Kollárem, nýbrž i s autorem slovenských protimaďarizačních obran Jánem Herkl'em, tvůrcem tzv. všeslovanských slovníků Jánem Koišem, Kollárovými spolupracovníky při sbírání slovenských národních písní Jánem Šoltisem a Samuelem Matejkovským a dalšími členy pešť-budínské slovenské kolonie.³⁹ Od slovenského advokáta Jana Nempomuka Kauna a srbského kustoda pešťského Národního muzea Mikuláše

36 Viz Richard Pražák, l. c. (pozn. 1), 1960, str. 200–208.

37 Osvědčení. Zora 1835, str. 282–284.

38 Srov. dopisy Josefa Liboslava Zieglera Martinu Hamuljakovi z Vídně 15. října 1825, z Hradce Králové 4. listopadu 1825, 8. listopadu 1825, 20. února 1826, 1. března 1826, z Chrudimi 17. srpna 1826, 1. září 1826, 23. března 1827, 3. května 1827, 18. listopadu 1827, 4. července 1828, 25. září 1828, 6. dubna 1829, 7. dubna 1829 a 7. prosince 1829, pozůstalost Martina Hamuljaka, LAMS Martin, sign. 31 E 26 a koncepty Hamuljakových odpovědí Zieglerovi z 20. prosince 1825, 18. ledna 1826, 18. března 1826, 22. ledna 1827, 5. září 1827 a 5. března 1829, tamtéž, sign. 31 B 38. Tyto dopisy M. Hamuljaka J. L. Zieglerovi vydal Augustin Maťovčík, Listy Martina Hamuljaka 1, Martin 1969, str. 36–37, 44, 47, 80–81, 92, 114–117.

39 Viz Antonín Rybička, Josef Liboslav Ziegler, ČČM 431869, str. 52–53.

Jankoviche přivezl Ziegler z Pešti dokonce dary pro české Národní muzeum v Praze.⁴⁰

Většinu českých knih, o nichž se zmínil ve svých dopisech Ján Hollý, posílal Hamuljakovi Josef Liboslav Ziegler, který byl jeho hlavním dodavatelem české literatury. Od Hamuljaka se zřejmě dostaly české knihy zasílané Zieglerem i k Jánůvi Hollému, Michalu Madánskému, ostříhomskému kanovníkovi Juraji Palkovičovi a snad i k jiným bernolákovcům. Zaslání českých knih zprostředkoval Hamuljak i Pavlu Josefu Šafaříkovi v době jeho novosadského pobytu, ten na oplátku po svém přesídlení do Prahy převzal Zieglerovu úlohu dodavatele českých knih pro Hamuljaka a pešťbudínské slovenské centrum.⁴¹

Záběr české literatury, již dodával Ziegler Hamuljakovi, byl velmi široký, od náboženské a pedagogické literatury až po soudobá časoměrná díla česká, jež zajímala zvláště Hollého. Šlo o díla Komenského, Rajmana, Rokose, Vacka, Václavíčka, Kinského, Čelakovského překlad světoznámého Augustinova díla *O městě božím*, Hankův překlad Igora, díla Řehoře Hrubého z Jelení i Viktorina Kornela ze Všehrd, obrozenecké Zieglerovy časopisy a almanachy *Přítel mládeže*, *Věrného raditele*, *Milinu*, *Milozora* aj.

Intenzivní plodná spolupráce a vzájemné kulturní styky mezi českou inteligencí jungmannovskou a druhou generací bernolákovskou spadají především do dvacátých let 19. století. Nová etapa českého i slovenského národního hnutí od třicátých let 19. století vyznačující se aktivnějším politickým postojem obou těchto hnutí i snahou po samostatnějším kulturně politickém postupu, jež vedla u Slováků k zesílení tendencí po překonání konfesijního a jazykového rozporu mezi katolickou a evangelickou složkou slovenské společnosti, vyústujících posléze v štúrovskou kodifikaci spisovné slovenštiny jako národně politického aktu celonárodní povahy, vedla u Čechů v podstatě k stejnému sjednocujícímu úsilí směřujícímu k potírání všech dezintegračních snah. Česká jazyková základna českého i slovenského hnutí, narušená do té doby jen bernoláctinou, se dostává do

⁴⁰ Srov. list Josefa Liboslava Zieglera Martinu Hamuljakovi z Vídně 15. října 1825 a z Hradce Králové 20. února 1826, Hamuljakova pozůstalost, LAMS Martin, sign. 31 E 26 a koncept Hamuljakova dopisu Zieglerovi z 20. prosince 1825, tamtéž, sign. 31 B 38. Srov. k tomu rovněž oznámení o darech pro české Národní muzeum za čtvrtý kvartál roku 1825 v *Prager Zeitung* č. 3 z 5. ledna 1826.

⁴¹ Viz Augustín Mat'ovčík (ed.), *Listy Pavla Jozefa Šafaříka Martinovi Hamuljakovi*, Martin 1965, str. 217n.

stále většího rozporu s nově vznikajícími tendencemi, k nimž patří nejenom národně jazykové snahy slovenské, nýbrž i lokálně jazykové snahy moravských separatistů, jež sice nevedly k samostatnému národnímu povědomí jako na straně slovenské, avšak představovaly nicméně hrozbu i české jazykové jednotě s důsledky v té době stejně nezvažitelnými jako osamostatňovací pokusy slovenské.

Z této situace třeba vyjít i při posuzování českého vztahu k bernoláčtíne ve třicátých letech 19. století, který se projevil zhruba ve třech druzích postojů. První stanovisko, které zastával Jungmann, Kampelík aj., bylo v souladu s krystalizující kollárovskou koncepcí slovanské vzájemnosti. Vycházelo z potřeby jednotného spisovného jazyka pro všechny oblasti Českých zemí i Slovenska, přitom však v rámci svého slovanského zaměření ponechávalo dosti volnosti k relativně samostatnému kulturnímu vývoji jednotlivých částí. Druhé stanovisko, zastupované nejvýrazněji Františkem Palackým, spojovalo již jednotu spisovného jazyka s politickými aspiracemi na českou hegemonii mezi rakouskými Slovany, tedy s austroslavismem, vyhraněněji formulovaným až ve čtyřicátých letech Lvem Thunem. Ve třicátých letech šlo Palackému a jeho stoupencům především o udržení české hegemonie v česko-slovenském prostoru, přičemž toto úsilí se u nich neomezovalo jen na otázku jednotného spisovného jazyka jako u Jungmanna, nýbrž nezdědka nabývalo odpudivých forem pražského centralismu, nutícího všechny složky české i slovenské společnosti podřizovat se zejména v kulturních záležitostech jeho netolerantnímu diktátu. Třetí stanovisko, nejméně reálné, avšak některými svými aspekty přece jen plodné, zastávali představitelé tzv. moravského separatismu František Dobromysl Trnka a Vincenc Ziak. Ti navazovali v podstatě na reformní návrhy Kollára a Šafaříka z dvacátých let a rozvinuli je v představu jakési universální česko-moravsko-slovenské řeči, jež se měla zformovat vzájemnými ústupky a kompromisy jako skutečná „českoslovenština“. Moravský jazykový separatismus vycházel z nevědecké iluzorní představy jazykové „nerovnoprávnosti“ mezi Čechy, Moravany a Slováky, a proto zůstal utopií; ovšem svým důrazem na kulturní autonomii jednotlivých celků objektivně napomáhal emancipačnímu úsilí slovenskému i českému mimo Prahu. Byl veden snahou po větším uplatnění Moravy v českém národním hnutí a proto hledal protiváhu k pražskému liberálnímu vedení v blízkém spojení se Slováky.

První stanovisko reprezentuje nejvýrazněji Josef Jungmann svou statí *O různění českého písemního jazyka z roku 1832* (ČČM VI, 1832, sv. 2, str. 165–181), v níž hlásal potřebu jednotného českého spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky a postavil se proti všem pokusům o naru-

šování této jednoty, dovolává se mimo jiné i stanoviska Kollárova a Šafaříkova v předmluvě k *Písňím světským lidu slovenského v Uhřích* (Pešť 1823). Na druhé straně nezavrhoval právo Slováků na vlastní literaturu (přiznával je dokonce i Moravanům), žádal však, aby i Slovinci se přidržovali jednotného spisovného jazyka českého. Třebaže toto stanovisko bylo v plném souladu s vžitým pojetím české obrozenské inteligence, přece jen se lišilo od nesmířitelných postojů Palackého, Chmelenského a jiných svým tónem i chápáním významu literární činnosti bernolákovců. Bylo v souladu s těmi snahami, které ještě ve třicátých letech 19. století se pokoušely sjednotit Čechy a Slováky na jednom slovanském základě v rámci jazykové a literární jednoty československé, ovšem s pochopením pro samostatné potřeby jejich vlastního vývoje.

Jungmann odmítal jako erudovaný filolog snahu „*tuto nitrančinu, tamto jakousi valasko-hanácko-českou míchaninu v písemný jazyk povýšiti*“,⁴² a byl pro uvážlivé vědecky podložené reformy v jazyce a nikoliv pro převratné diletantské změny rázu návrhů Trnkových, k nimž počítal i bernoláčtinu. Na druhé straně uznával princip kulturní autonomie a vítal všechny skutečné literární hodnoty, ať vznikaly kdekoliv, a proto pozitivně oceňoval i tvorbu bernolákovců.

S méně tolerantním stanoviskem vůči bernolákovcům než u Jungmanna se setkáme u Františka Palackého, ovlivňujícího svými autoritativními názory oficiální mínění pražského liberálního centra české obrozenské inteligence mnohem více než nevýbojný Jungmann. Jsou známa Palackého slova z listu Kollárovi v roce 1830: „*Snáze je arci předním býti mezi bernolákovci, v literatuře zbrusu nové, nežli v té, která již nematnými vzory se honosí...*“, v němž se snažil upírat činnosti bernolákovců vlastenecké pohnutky a nařkl je ze svěhlovosti, ješitnosti, uražené ctižádosti a dokonce z lenosti učit se češtině a osvojit si znalosti české literatury.⁴³ Palacký v již zmíněném článku *O národech uherských, zvláště Slovanech* (ČČM III, 1829, sv. 4, str. 31–35) nezamítal jen právo bernolákovců na vlastní spisovný jazyk jako Jungmann, ale snažil se vykreslit v nejčernějších barvách i bernoláčtinu samotnou, jako řeč gramaticky nedokonalou, neschopnou vyjádřit vyšší pojmy, formálně hrubou a látkově nedostatečnou.

⁴² Srov. Josef Jungmann, O různění českého písemního jazyka, ČČM 6, 1832, sv. 2, str. 167.

⁴³ Viz list Františka Palackého Jánů Kollárovi z Lobkovic 8. července 1830, A. J. Vrtátka (ed.), Dopisy Františka Palackého Janu Kollárovi, ČČM 53, 1879, str. 468.

Palackého článek se setkal s nepřívznivou odezvou nejen na Slovensku (např. u bratislavského Palkoviče a u Jána Hollého),⁴⁴ nýbrž především u známého moravského separatisty Vincence Zíaka. Jeho stanovisko k tomuto Palackého článku i k Jungmannově stati *O různění českého písemného jazyka* nám může posloužit jako doklad třetího českého postoje k bernoláctině, odlišného od stanoviska Jungmanna i Palackého. Zíak je vyjádřil ve svých listech Palackému z 5. ledna 1830 a Jungmannovi z 11. srpna 1832, jež jsou vlastně jakýmsi stručnými pojednáními na téma čeština a bernoláctina.⁴⁵ V listě Palackému pokládá Zíak jeho snahu za uchování jednotné spisovné řeči za příliš opožděnou, než aby mohla zvrátit dosavadní dezintegrační tendence. V listě Jungmannovi pak zdůrazňuje českou vinu na dezintegračním procesu. Podle Zíaka byla starší čeština úzce spojena se slovenštinou jak tvrdili bernolákovci a teprve neologické snahy české ji od ní vzdělily. Záchranu spatřuje podle trnkovského receptu v tom, „zbavití (český jazyk) pout, které ho k jedinej krajině vážou“ a vzájemnými ústupky ho učinit přijatelnějším i Moravanům a Slovákům. Sloučiti některé prvky spisovné češtiny a bernoláctiny navrhoval Zíak i ve svém díle *Böhmische Sprachlehre für Deutsche* vydaném v Brně roku 1842.⁴⁶

Zdůraznili jsme již utopičnost názorů na jazykové sjednocování češtiny a slovenštiny, jež zastávali Trnka se Zíakem. Jejich názory o nutnosti neustálé konfrontace spisovného jazyka s živou řečí jako nejdůležitější základnou jeho rozvoje však nebyly bez významu. Ukazovaly cestu Slovákům při jejich kodifikaci spisovné slovenštiny a pomáhaly hájit a objasňovat v českém prostředí i oprávněnost kroku Bernolákova.

Studium vztahů české obrozenské inteligence jungmannovské a druhé generace bernolákovské ukazuje, že vzájemné styky mezi nimi se rozvíjely

⁴⁴ Srov. zmíněný již dopis Jána Hollého Juraji Palkovičovi z Madunic 13. srpna 1830, Korešpondencia Jána Hollého, str. 70.

⁴⁵ Srov. dopis Blahoslava (= Vincenc Zíak) Františku Palackému z 5. ledna 1830, pozůstalost Františka Palackého, LAPNP Praha, a list Vincence Zíaka Josefu Jungmannovi z Brna 11. srpna 1832, pozůstalost Josefa Jungmanna, tamtéž.

⁴⁶ Viz dopis Aloise Vojtěcha Šembery Martinu Hamuljakovi z Olomouce 21. února 1842, pozůstalost Martina Hamuljaka, LAMS Martin, sign. 31 E 11, kde Šembera píše: „Ve 14 dnech dotištěna bude důkladná gramatika páně Žákova v Brně, a jehožto úmyslu různé formy spisovného jazyka českého a slovenského (Bernoláckého) v jazyku třetím, obou stranám společném, nemýlím-li se, už předešle sem zmínku učinil. V mluvnici, vyjítí mající, mnoho v ohledu tom netoliko navrženo, nýbrž i uvedeno v pravidla a příklady.“

především ve dvacátých letech 19. století a sloužily zejména k aktivní výměně kulturních hodnot. Hlavní zásluha na tomto poli přísluší Martinu Hamuljakovi a Josefu Liboslavu Zieglerovi. Představitelé druhé bernolákovské generace ostříhomský kanovník Juraj Palkovič, Ján Hollý a Martin Hamuljak projevovali značný zájem o českou literaturu, jež byla nepostradatelnou hodnotou jejich života a pomáhala jim při vytváření jejich vlastních kulturních a literárních koncepcí. Obrozenský kult díla Jána Hollého v českém prostředí naopak dokazuje, že i bernolákovská literatura byla pro české čtenáře cennou a živou hodnotou. Významné je v tomto směru zvláště stanovisko Jungmannovo. Jungmann sice zastával hledisko jednotného spisovného jazyka pro Čechy i Slováky, avšak neupíral Slovákům právo na samostatný kulturní i literární vývoj a cenil si i úspěchů bernolákovské literatury. Oproti tomu Palacký podceňoval základní schopnosti bernoláčtiny pro uměleckou tvorbu a jeho názory jsou příkladem nesnášenlivého a přezíravého stanoviska k snahám bernolákovců. Ziakův a Trnkův postoj k bernoláčtině byl určován iluzorní snahou překlenout jazykové rozštěpení češtiny a slovenštiny umělým skloubením obou jazyků a jeho význam spočíval především v tom, že zdůrazňoval kulturní a jazykovou autonomii jednotlivých oblastí Českých zemí a Slovenska a tím napomáhal i procesu vytváření samostatné spisovné slovenštiny.

Základní význam vzájemných vztahů české obrozenské inteligence jungmannovské a druhé generace bernolákovské třeba spatřovat v tom, že i v době zesilujících rozporů česko-slovenských v souvislosti s rozvojem specifické slovenské literatury v bernoláčtině i ve spojitosti s úsilím o překlenutí jazykových rozporů slovenských katolíků a evangelíků v duchu slovenských národních potřeb, udržovaly kontinuitu vzájemných vztahů česko-slovenských i ze strany slovenských katolíků a přispívaly tak k vědomí duchovní jednoty Čechů a Slováků i v době jejich sílící jazykové a národní diferenciaci ve 20.–40. letech 19. století.